

v archíve Birmingham University). Nicolas potom o otcovi napísal dve knižky, *Rules of the Game* (1982) a *Beyond the Pale* (1983). Sir O. Mosley zomrel 3. 12. 1980. Záver publikácie prináša pomerne obsiřny pohľad na O. Mosleyho v celej komplexnosti, kde autor objektívne poukazuje na kľúčové udalosti a črty jeho života (od mladosti, cez politickú kariéru, rodinný život či osobnosť z psychologického hľadiska).

Autorovi sa podarilo zvládnuť pomerne náročnú úlohu, a to spojiť európske dejiny, dejiny Británie, osobného príbehu človeka a regionálnej britskej histórie v komplexnej publikácii. Monografia vychádza z kvalitného primárneho výskumu v archívoch (napr. Balliol College Archives & Manuscripts, Oxford University, Birmingham University, Cadbury Research Library Special Collection, The National Archives in Kew, Londýn, University of Bradford Library, Special Collections, House of Commons HANSARD), tlače a dobových prác. Autor však poňal i sekundárnu literatúru v celej jej šírke, pričom vychádzal predovšetkým z renomovaných odborných štúdií a monografií. Snaha Jakuba Drábika spracovať čo najkomplexnejší obraz postavy O. Mosleyho (politický, ľudský, spoločenský atď.) nenechá nikoho úplne chladným. Musím podotknúť, že i ja sám ako historik som mal občas nutkanie s Mosleyom sympatizovať, resp. lepšie povedané zamyslieť sa, prečo jeho cesta skončila tak, ako pojednáva publikácia. Často som si počas čítania kládol otázku, či by BUF malo za iných podmienok šancu na úspech, bolo to v jej podstate alebo lídrovi, je britský ľud na takej civilizačnej úrovni, že ho fašizmus nemohol do väčšej miery ovplyvniť? Publikácia vyvoláva celý rad otázok a je na každom čitateľovi, aby si po jej prečítaní vyvodil vlastné závery – kvalita publikácie tomu dáva skvelý základ. Monografia môže poslúžiť aj didaktickým účelom (využitelná je i kvalitne spracovaná obrazová príloha), či už na seminároch zo všeobecných dejín 20. storočia, alebo pri špecializovaných kurzoch, ktoré sa venujú dejinám fašizmu, antisemitizmu resp. pre *holokaust studies* ako zaujímavý podnet pre komparáciu.

Maroš Melichárek

MACHÁČEK, Michal. *GUSTÁV HUSÁK*. Praha: Vyšehrad, 2017, 631 s. ISBN 9788074293887.

O Gustávovi Husákovi toho bolo po pádu komunistického režimu koncom 80. rokov publikované skutočne veľa; to, čo bolo napísané predtým, či už v kampani proti tzv. buržoáznym nacionalistom, alebo vtedy, keď sa opäť dostal do vrcholnej politiky, je z hľadiska poznávacej hodnoty viac menej irelevantné, hoci aj to vypovedá o charaktere vtedajších čias. Spočiatku prevažoval odmietavý prístup k nemu, a to ani nehovorím o autoroch rôznych bulvárnych materiálov. Postupne sa však začínal presadzovať trend akéhosi kritického, no predsa len vyváženjšieho hodnotenia. Svojím spôsobom to akoby naznačovala dobovo podmienená práca Viliama Plevzu *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril* z roku 1991; žánrovo ide o niečo medzi životopisom a spomienkami. Keď sa otvorili dovtedy neprístupné archívy, historická produkcia o Husákovi začala úcty-

hodne narastať. Naďalej sa síce objavovali „tradičné“ bulvárne materiály, no vznikali aj prínosné vedecké štúdie či dokonca monografie k určitým etapám jeho života a politickej kariéry. Najmä v súvislosti so storočným výročím narodenia G. Husáka sa organizovali vedecké konferencie, usilujúce sa postihnúť celú jeho životnú a politickú dráhu. Možno spomenúť najmä medzinárodnú vedeckú konferenciu *Gustáv Husák, moc politiky – politik moci*, konanú v máji 2013 v Prahe. Jej obsah bol pod rovnomenným názvom publikovaný ešte v tom istom roku vo Vede, vydavateľstve SAV v Bratislave v rozsahu viac ako tisíc strán. Predsa len však absentovala ucelená monografia, komplexne sa zaoberajúca osobnosťou G. Husáka. Túto medzeru vyplnila koncom roka 2017 mimoriadne zaujímavá publikácia mladého českého historika Michala Macháčka. Autor v úvode pripomína, že táto publikácia vychádza z jeho dizertácie, obhájenej na jeseň 2017.

Michal Macháček sa rozhodol vypracovať politickú biografiu G. Husáka, významnej osobnosti slovenských a československých dejín 20. storočia. Zvoliť si práve takúto tému je bádateľsky aj interpretačne odvážne rozhodnutie, autor sa ho však zhostil na veľmi dobrej úrovni. Žáner politickej biografie vyžaduje nájsť a využiť relevantné kritériá pre posudzovanie osobnosti, jej činov a postojov. Zobraziť osobnosť znamená poznať ju pokiaľ možno všestranne, v prvom rade jej činnosť, no súčasne aj jej vnútorný svet, charakter a obsah aktivít osobnosťou vytváraných a osobnosť ovplyvňujúcich. Politická biografía G. Husáka poskytuje odpoveď na také základné otázky, akým bol a prečo bol práve takým, ide o výpoveď o podobách a premenách času, v ktorom Husák pôsobil. Žil ho aktívne, tak ako to zodpovedalo jeho povahe, no súčasne bol aj objektom dobových situácií. Doba tu pôsobila a Husák ju spoluformoval či prinajmenšom sa o to spošň usiloval. Macháčkovi sa podarilo zasadiť Husáka do priebehu doby, a to tak, aby osobnosť a doba boli v reálnom vzťahu. Doba je v jeho práci priamou súčasťou zobrazovania osoby, pričom dobové prostredie je skôr „podtextové“ a nezahlučuje tak vlastný text.

Politická biografía G. Husáka komplexne a v zásade vyčerpávajúcim spôsobom podáva jeho životný príbeh a politickú kariéru v celej svojej zložitosti, rozpornosti, ale aj vnútornej integrite. Je koncipovaná chronologicky, keď kopíruje hlavné etapy jeho politického pôsobenia, od *Mladého radikála* (1913 – 1938) cez *Pragmatického odbojára* (1938 – 1945), *Zápasníka o Slovensko* (1945 – 1948), *Buržoázneho nacionalistu* (1948 – 1960), *Muža budúcnosti* (1960 – 1968), *Normalizátora* (1968 – 1977) až po *Odchádzajúceho konzervátora* (1977 – 1991). V rámci jednotlivých kapitol potom vymedzuje viaceré tematické celky.

Ako samostatná pod názvom *Historiografía* je zaradená časť, vnútorne členená na vymedzenie miesta historikov v dráhe G. Husáka, ku ktorej je pričlenený rozbor prameňov, literatúry a vlastnej historiografie. Rozdelenie „etáp“ je logické, dovoľuje vždy určitú časť uzatvoriť, no pojať ju ako väzbu s tým, čo bolo a čo príde.

Macháčkova publikácia predstavuje prácu vysokých kvalít, je vidieť, že autor sa danej problematike venoval skutočne dlhodobo a intenzívne. Heuristicky je spracovaná jedinečne, prináša veľa nových faktov a poznatkov zo všetkých etáp životnej dráhy a politickej kariéry G. Husáka. Štylisticky sa publikácia vydarila a spolu so širokou heuristickou základňou tak umožnila, ako poznamenal vo svojej recenzii Peter Šabata (v SME 11. 1. 2018), vydať „ *vynikajúcu historickú prácu, ktorá sa dá čítať aj ako príbeh 20. storočia, alebo ako strhujúci román*“. Autor preštudoval pramene v mimoriadne širo-

kej škále archívov nielen v Českej a Slovenskej republike, ale využil aj, a to je potrebné osobitne vyzdvihnúť, archívne materiály z viacerých ruských archívom. Podarilo sa mu získať prístup do nich a patrí mu tak zaslúžené prvenstvo spomedzi českých a slovenských historikov. Nedá mi nespomenúť ocenenie jeho školiteľa prof. Rychlíka pri obhajobe dizertačne práce, že M. Macháček sa naučil rusky, aby mohol študovať materiály práve z ruských archívov. Je žiaduce oceniť, že v rámci českých a slovenských archívov sa nesústredil len na „tradičné“ veľké archívy, ale napr. aj na archív Českého rozhlasu, Českej televízie, Rozhlasu a televízie Slovenska a veľa ďalších. Významným prínosom bolo získanie si dôvery členov Husákovskej rodiny a tým aj prístup do súkromných archívov (to sa síce podarilo aj iným mladým historikom, no zďaleka nie v takom širokom zábere, ako M. Macháčkovi), viedol rozhovory s Husákovým synom Vladimírom, historikom V. Plevzom a mnohými pamätníkmi, či už politickými aktérmi, alebo ľuďmi z Husákovho okolia. Úctyhodný je zoznam využitej periodickej tlače a literatúry, atraktivitu publikácie umocňuje bohatá a adresná fotodokumentácia, pochádzajúca z oficiálnych i súkromných zdrojov.

Autor pri hodnotení prameňov a literatúry pripomína (s. 559), že 70. a 80. roky sú „*najproblematickejším obdobím z heuristického, no aj interpretačného hľadiska*“. Vyplyva to predovšetkým zo skutočnosti, že záznamy z rokovaní najvyšších orgánov KSČ, tzn. archívne materiály primárnej dôležitosti, sú len stručné a niekedy aj celkom absentujú; v tom je zásadný rozdiel oproti predchádzajúcemu obdobiu, keď je dostupný záznam diskusie, čo umožňuje identifikovať názory jednotlivých aktérov. Logicky sa to premieta aj do obsahu Macháčkovej práce, keď napriek jeho úsiliu predsa len obdobie normalizácie vyznieva tak, že by sa žiadalo preniknúť doňho širšie a hlbšie. Týka sa to Husákovho pôsobenia nielen na čele KSČ, ale aj vo funkcii prezidenta, ktoré rozhodne nebral ako „vedľajšie povolanie“. Macháčkova práca je veľmi podrobná, ide až do detailov, no niektoré pasáže by si podľa môjho názoru predsa len žiadali hlbší rozbor. Napríklad pôsobeniu Husáka vo funkcii povereníka – predsedu Slovenského úradu pre veci cirkevné (SIÚC) je venovaná len zmienka (s. 263), že „*riadil cirkevnú či lepšie povedané proticirkevnú politiku na Slovensku*“. To je všetko a autor k tomu len pridal odkaz na dva zdroje, ktoré problematiku rieši širšie. Husák zotrval v tejto funkcii síce len pol roka (od októbra 1949 do apríla 1950), no rukopis jeho pôsobenia práve z obdobia brutálneho „lámania“ odporu cirkvi je preň charakteristický. Vtedy kumuloval funkciu predsedu Zboru povereníkov a funkciu povereníka – predsedu SIÚC a zásadne vystupoval z pozície predsedu Zboru povereníkov; bol to taktický ťah a osvedčil sa. Rovnako prISTRUČNÉ je aj hodnotenie pôsobenia Husáka na čele odbornej komisie pre prípravu federalizácie štátu v roku 1968. Autor uvádza len jednu vetu: „*Husák prakticky riadil od 15. mája 1968 novo vzniknutý výbor pre prípravu nového štátoprávneho usporiadania republiky (oficiálne viedol výbor premiér Černík) a súčasne stál na čele odbornej vládnej komisie.*“ K tomu zaradil jeden odkaz na prácu J. Žatkuliaka. Myslím, že ide o nedocenenie úlohy Husáka v tejto mimoriadne citlivej oblasti, navyše sa tejto problematike nevenoval len J. Žatkuliak, ale napr. široko aj M. Londák (s dôrazom na ekonomické aspekty) v príslušnej časti práce Londák, M., Sikora, S., Londáková. E: *Od predjaria k normalizácii. Slovensko a Československo na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia* (2016). Český čitateľ to možno až tak nevníma, no pre slovenského čitateľa ide

o veľmi podstatné a citlivé momenty. Viem si predstaviť reakciu autora, že je potrebné brať do úvahy aj únosný rozsah publikácie, no určitý priestor by sa predsa len mohol získať akýmisi syntetizovaním niektorých detailných pasáží, vychádzajúcich z jeho publikovaných príspevkov (uvádza ich na s. 574).

K práci M. Macháčka mám niekoľko drobných pripomienok. Na s. 137 uvádza, že „*súčasná historiografia kladie vznik nového vedenia k augustu, čo nezodpovedná realite*“ a odkazuje na moju prácu. Ďalej cituje: „*Vedenie strany ustanovené nebolo, s. Šmidke bol jediným vedúcim.*“ Citát pritom pokračuje: „*prakticky však o zásadných politických veciach informovaní sme boli, viedli sme ešte my dvaja s Novomeským, tak že možno povedať, že bolo vedenie 3-členné, so s Šmidkem na čele*“. Tak sa pýtam, bolo to vedenie alebo nebolo? Na s. 137 Macháček spomína V. ilegálny ÚV KSS, na s. 138 v popiske pod foto je správne uvedené V. ilegálne vedenie KSS, na s. 142 opäť V. ilegálny ÚV KSS. Na s. 187 autor píše, že Clementis bol až v júli 1945, po sebakritike, opätovne prijatý do strany. Pokiaľ viem, Gottwald urovnal vzťahy s Clementisom v apríli 1945 v Košiciach a obnovili mu členstvo v KSČ. Clementisovo opätovné prijatie do KSČ, po tom, čo spísal sebakritiku, schválilo Predsedníctvo ÚV KSČ 3. 7. 1945. Na s. 196 sa píše, že na konferencii KSS v Žiline v auguste 1945 bola KSS oficiálne podriadená KSČ. K tomu však došlo už v júli 1945 na spoločnom zasadnutí ÚV KSČ a členov Predsedníctva KSS. Nemyslím, že je správne forsirovať slovo oficiálne, skôr de facto, pretože oficiálne zostávali dve organizačne samostatné strany, KSČ a KSS. Demonštrovala to aj delegácia KSS na VIII. zjazdu KSČ v marci 1946 alebo voľby v máji 1946. Oficiálne to vyhlásiť nemohli, nakoľko by to vyvolalo reakciu nielen Demokratickej strany, ale aj českých nekomunistických strán. Na s. 247 a 248 sa spomína návrh K. Gottwalda, aby sa námestníkom predsedu vlády stal Vavro Šrobár a ministrom unifikácií Ján Ševčík. Skutočne to takto Gottwald navrhol, keď príslušné funkcie sa obsadili obrátene? Na s. 252 a 253 autor uvádza, že (zrejme) začiatkom roka 1949 bol Michal Chudík nútený odísť z funkcie povereníka výživy a vedúceho roľníckeho oddelenia sekretariátu ÚV KSS. Chudík skončil ako poverenik až v januári 1951 a vedúcim roľníckeho oddelenia bol Bacílek. Husák na túto funkciu nastúpil až potom, ako ho v máji 1950 odvolali z funkcie predsedu Zboru povereníkov.

Mám určité výhrady k problematike zriadenia slovenskej cirkevnej provincie na s. 387, ktorej je venovaný len jeden odsek (potom ešte jedna veta na s. 465). Problém spočíva v už spomínanej heuristike v 70. a 80. rokoch, ktorá neumožňuje identifikovať postoje Husáka, respektíve súboj s Biľakom a jeho stúpenkami. Predsa len však tomu mohol a mal venovať väčší priestor, veď aj počas svojich prezentácií cítil veľký záujem o túto problematiku u slovenskej verejnosti; existuje pritom podstatne viac literatúry k danej problematike a myslím si, že aj kvalitnejšej. Na s. 387 sa autor dopustil skratu, keď napísal, že k zriadeniu slovenskej cirkevnej provincie (malo by sa spomenúť rímskokatolíckej) došlo v júli 1978. Pápež Pavol VI. vydal príslušné konštitúcie 30. 12. 1977, začiatkom roku 1978 boli publikované a 4. 7. 1978 o nich v Trnave informoval kardinál František Tomášek. Za celkom nevhodné považujem zaradenie poďakovania olomouckého biskupa Josefa Vranu, či už preto, že otázka zriadenia slovenskej cirkevnej provincie sa ho netýkala a najmä preto, že práve spor o jeho menovanie arcibiskupom (bol exponentom prorežimného ZKD Pacem in terris) znemožnil vymenovanie trnav-

ského biskupa Júliusa Gábriša arcibiskupom a teda aj prímasom Slovenska. Mohol využiť Gábrišove poďakovanie, uvedené v publikácii Jozefa Hal'ka *Arcibiskupov zápas. Životná cesta RNDr. Júliusa Gábriša*, s. 189 (2008). Popiska k foto na s. 391 Husák na schôdzi pracovníkov Vysoké školy poľnohospodárske – bolo by vhodné dať zemédělské. Na s. 426 autor spomína v súvislosti s „ultraľavými“ tzv. kovarskú skupinu. Pre neodborníkov je záhada, o čo ide. Dňa 13. decembra 1969 sa v Kovarciach (pri Topolčanoch) konala schôdza „komunistov internacionalistov“ – príslušníkov extrémne dogmatického a konzervatívneho krídla v KSS; mali podporu aj V. Biľaka. Okrem iného požadovali, aby bol A. Dubček okamžite vylúčený z KSČ a argumentovali, že „*sily, ktoré stáli na čele kontrarevolúcie v Československu dodnes zotrývajú vo vysokých stranických a štátnych funkciách*“. Na s. 569 (Ocenenie a pocty G. H.) došlo k technickej chybe pri dátume 13. 6. 1984 – chýba, čo bolo odovzdané – slávnostne odovzdaný v Moskve K. U. Černenkom. Niektoré drobné pripomienky môžem autorovi povedať osobne.

Uvedené čiastkové pripomienky nie sú v žiadnom prípade motivované úsilím znížiť hodnotu mimoriadne hodnotnej a vysoko kvalitnej publikácie Michala Macháčka. Predpokladám, že autor v dohľadom čase pripraví ďalšie vydanie a možno zväží eventualitu zapracovania vznesených pripomienok alebo skôr námetov. Dovoľím si na záver ešte jedno osobné stanovisko. V rozhovore s autorom som sa ho pýtal, či je optimálne tak krátko po obhajobe dizertačnej práce pristúpiť k vydaniu samostatnej monografie, ktorá vychádza práve z dizertačnej práce; neviem posúdiť, čo a ako sa mu podarilo zrealizovať z pripomienok vznesených pri obhajobe. Argumentoval, vraj veď aj Husák najskôr vydal svoje *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní* a až potom túto prácu obhajoval pri získavaní titulu CSc. Rýchlosť, ktorú M. Macháček zvolil pri vydávaní monografie Gustáv Husák, mu však priniesla výrazný benefit, keď sa stal prvým autorom ucelenej a komplexnej biografie o danej osobnosti spomedzi všetkých členov českej i slovenskej historickej obce. „Predbehol“ tak viacerých historikov, ktorí sa taktiež zaoberajú Husákovou osobnosťou. Nasadil „latku“ veľmi vysoko a pritom, povedané športovou terminológiou, prejavil „ťah na bránku“ alebo „dobehol na prvom mieste“. Nehovorím, že zvíťazil, no bol prvý. Z viacerých aspektov mu úprimne gratulujem.

Jan Pešek